

УДК 595.44(470.40)

ЕКОЛОГІЧНА СТРУКТУРА УГРУПОВАНЬ ПАВУКІВ ЗАПЛАВИ р. ОРІЛЬ

О. В. Прокопенко*, О. М. Кунах**, О. В. Жуков***

*Донецький національний університет, Донецьк, Україна,

**Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара,
Дніпропетровськ, Україна, olga-kunakh@rambler.ru,

***Дніпропетровський державний аграрний університет, Дніпропетровськ, Україна

SPIDERS ECOLOGICAL STRUCTURE OF THE FLOOD LAND OF ORIL RIVER

O. V. Prokopenko *, O. M. Kunakh **, O. V. Zhukov***

*Donetsk National University, Donetsk, Ukraine,

**Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk, Ukraine, olga-kunakh@rambler.ru,

***Dnipropetrovsk State Agrarian University, Dnipropetrovsk, Ukraine

Відбір проб проведений на ділянці, розташованій в 2,5 км на північ від західного краю с. Перещепіно, Новомосковський р-н, Дніпропетровська обл. (49°03'25''N 35°19'40''E). Пастки виставляли по 3 у кожному біотопі з 9.04 по 4.07.2009 р. Вибірка матеріалу проводилася раз у 30 днів. Проби відібрані в наступних місцезнаходженнях: берестово-чорнокленовий дубняк із розхідником звичайним (дїброва 1); бересто-чорнокленовий дубняк з конвалією (дїброва 2); болотистий луг. Відпрацьовано 810 пастко-дїб (по 270 на кожну стацію), зібрано 1199 екземплярів павуків.

Заплавний болотистий луг перебуває поблизу стариці на лівому березі р. Оріль. Мікропідвищення зайняті заплавними дїбровами, які формуються в умовах засолення ґрунтового профілю через близьке стояння рівня ґрунтових вод (трофотоп E'). У ґрунтах заплавних лісів р. Оріль спостерігаються активні процеси засолення, на відміну від заплави р. Самара, тому така «фізіологічна» сухість накладає відбиток на фауну та структуру населення павуків.

У результаті обробки зібраного матеріалу встановлено, що в герпетобії досліджених біотопів мешкає не менше 46 видів павуків, які належать до 12 родин. Основу фауни становлять представники родин Lycosidae (23,9 % видів), Gnaphosidae (20,3 %), Thomisidae і Linyphiidae (по 13,0 %). Майже 89 % зібраних у заплаві особин належить до павуків-вовків Lycosidae.

Звертає увагу диспропорція у видовій представленості різних родин павуків у біотопах р. Оріль і р. Самара. Мезо- і гігрофільні, тінюлюбні Linyphiidae, які переважають у заплаві р. Самара, удвічі знижують видове багатство в заплаві р. Оріль, де, як було відзначено раніше, спостерігається «фізіологічна» сухість внаслідок засолення ґрунту. Як антиподи лініфіям виступають представники родини Gnaphosidae, відомі ксерофільними перевагами. Їх видове багатство в заплаві р. Оріль майже в чотири рази вище, порівняно з ценозами р. Самара. Павуки-вовки Lycosidae також різноманітніші в галофільних дїбровах, як і тепло- і світлолюбні Thomisidae. Павуки-стрибунчики Salticidae, які характеризуються такими ж перевагами, відмічені тільки в заплаві р. Оріль. Тільки в заплаві р. Самара відзначені гігрофільні колопряди Tetragnathidae, а також представники Agelenidae та Corinnidae. Мезофільними перевагами та одночасно вищою часткою в аранеофауні заплави р. Самара характеризуються Zoridae, Clubionidae, Liocranidae, Theridiidae.

Кількість видів павуків у герпетобії досліджених ценозів р. Оріль максимальна в бересто-чорнокленовій дїброві з розхідником звичайним. У бересто-чорнокленовому дубняку з конвалією та на заплавному лузі кількість видів однакова. Галофільні дїброви в цілому нараховують 36 видів павуків. Збіднення таксономічного багатства павуків на лузі яскравіше відбувається на рівні родин – воно менше, ніж у дїбровах, майже удвічі (6 та 11 родин, відповідно). Подібної тенденції зазнає й динамічна щільність – максимальна в дїбровах і більш ніж удвічі менша – на лузі.

Частка видів, характерних для певного локалітету від загальної кількості видів (специфічність фауни), коливається від 25,0 % для бересто-чорнокленовому дубняку до 72,2 % для дїбров у цілому. Основу населення павуків герпетобію досліджених ценозів складають павуки-вовки Lycosidae, їх відносна чисельність зазнає незначних змін (80,5–92,7 % зібраних екземплярів). Причому частка представників даної родини вище в дїбровах, ніж на лузі, що, можливо, пов'язане зі щільністю рослинного покриву останнього місцезнаходження, що ускладнює пересування цих активних мисливців. Не знайдені на лузі представники Zoridae, Clubionidae, Liocranidae, Hahniidae, Linyphiidae, Theridiidae. У дїбровах не знайдені павуки-стрибунчики Salticidae. Ці павуки полюють у рослинному ярусі, наздоганяючи жертву великими стрибками. Переважають у добре освітлених ценозах із багатою трав'яною рослинністю. Ксерофільні Gnaphosidae чисельніші на лузі.

Привертає увагу диспропорція відносної чисельності та видового багатства окремих родин. Так, павуки-вовки Lycosidae у дїбровах становлять близько 90,0 % зібраних екземплярів, а їх частка у видовому списку – у середньому 19,4 % (тобто різниця майже у п'ять разів). Відносна чисельність лініфіям, навпаки, низька (1,1 %), а частка у видовому багатстві досягає 16,7 % видів.

Склад групи домінантів дозволяє ясно диференціювати лучний і лісовий ценози. Навіть максимальне та мінімальне значення відносної чисельності єдиного загального еудомінанта (*Pardosa lugubris*) розрізняється майже втричі. Еудомінант на лузі *Pardosa prativaga* у дібровах не піднімається вище рівня субрецента, а домінант *Ozyptila trux* не знайдений у дібровах зовсім. Зворотню динаміку демонструє *Trochosa terricola*, що виступає еудомінантом у дібровах, і субрецентом на лузі.

Деякі види виконують роль «індикатора» певного локалітету: *Pardosa paludicola* виступає субдомінантом у діброві 2, в інших місцеперебуваннях – рецент. Ще помітніше змінюється відносна чисельність *Alopecosa pulverulenta*, який є еудомінантом у берестово-чорнокленовому дубняку з розхідником звичайним, а в інших локалітетах є рідкісним.

Два таксономічно близьких види павуків-вовків (*Trochosa ruricola* і *T. terricola*), зустрічаючись у всіх обстежених біотопах, характеризуються різноспрямованими тенденціями зміни відносної чисельності. Перший вид надає перевагу луговому ценозу, другий – дібровним. Вважається, що близькі види так роз'єднані в ценозах із високим видовим різноманіттям, де екологічні ніші досягають значного ступеня заповнення.

Таким чином, заплава р. Оріль характеризується досить багатим і різноманітним населенням павуків. Галофільні діброви заплави нараховують 36 видів герпетобіонтних павуків. Відкритий трав'янистий ценоз (заплавний луг) характеризується збіднінням аранеофауни як на видовому рівні, так і на рівні родин (майже удвічі). Крім того, також удвічі знижується динамічна щільність павуків.